

Masal Ülkesinin Kahramanı: Kafkasya ve Fatih Özdemiroğlu Osman Paşa
Hero of The Tale Country: Caucasus And its Conqueror Özdemiroğlu Osman Pasha

Kenan Ziya Taş

Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Prof., Balıkesir University, Faculty of Literature, Department of History,
Balıkesir/Türkiye.

E-Posta: kztas@balikesir.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-8866-4025

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makale / Research Article

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz-Haziran/ Summer-June

Geliş/Received: 10 Mart/March 2022

Kabul/Accepted: 04 Mayıs/May 2022

Yayın/Published: 15 Haziran/June 2022.

Atıf/Cite As

Taş, Kenan Ziya. "Masal Ülkesinin Kahramanı: Kafkasya ve Fatih Özdemiroğlu Osman Paşa". *Demokrasi Platformu Dergisi*, (2022), 11/36: 129-139.

İntihal/Plagiarism

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale intihal taramasından geçirildi ve intihal tespit edilmemiştir.
/This paper was checked for plagiarism. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Kenan Ziya Taş)

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

Web: <https://www.demokrasiplatformu.com/dergi>

e-mail to: demokrasiplatformudergisi@gmail.com

Copyright © Published by Serkan Yorgancılar, Ankara-Türkiye.

Öz

Kafkas dağları masal ya da destanlarda “Kafdağı” ile özdeşleştirilmiştir. Kafkas dağları bölgeyi açık biçimde kuzey ve güney olarak ayırmıştır. Ulu bir dağ silsilesi olan Kafkas dağları askeri faaliyetler açısından savunma, korunma ve saklanma kolaylığı sağlarken, kültürel ve etnik bakımdan birbirinden bağımsız veya kopuk bir beşerî yapıyı ortaya çıkarmıştır. Osmanlıların Kafkasya ile ilk münasebetleri ise Karadeniz üzerinden Kırım Hanlığı aracılığıyla gerçekleşmiştir. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin doğuda İran (Safevi) ile giriştiği mücadelede Kafkasya önemli mücadele alanı haline gelmiştir. Diğer taraftan Osmanlılar Güney Kafkasya'da ilerlerken, Rusların Kazan Hanlığı'na hâkim olmalarından sonra Türkistan coğrafyasında başlayan Rus yayılcılığı, Kafkasya'da da kendini göstermeye başlamıştır. Buna bağlı olarak Osmanlılar Kuzey Kafkasya'da Ruslarla karşı karşıya gelmişlerdir. 16. yy'ın ikinci yarısından sonra Kafkasya'da şiddetlenen Osmanlı-İran mücadelesinin baş aktörü Türk tarihinin en parlak simalarından birisi olan Özdemiroğlu Osman Paşa olmuştur. Bu çalışmada, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Kafkasya'daki faaliyetleri özelinde siyasi, askeri faaliyetlerinden ziyade sonuçları itibarıyla değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca makalede Kafkasya'nın bahse konu olan dönemden günümüze uzanan stratejik önemine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kafdağı, Kafkasya, Osmanlı, İran, Özdemiroğlu Osman Paşa.

Abstract

The Caucasus Mountains are identified with "Mount Qaf" in tales or epics. The Caucasus mountains divide the region into north and south. While, they provide convenience of defense, protection and hiding in military activities, the Caucasus Mountains, great mountain range, have revealed a human structure, that is independent or disconnected from each other, in terms of cultural and ethnicity. The first relations of the Ottomans with the Caucasus happened through the Crimean Khanate over the Black Sea. Later, in the struggle of the Ottoman Empire with Iran (Safavid) in the east, the Caucasus became an important area. On the other hand, while the Ottomans were moving in the direction of the Southern Caucasus, Russian expansionism, which began in the geography of Turkestan after the Russians commanded the Khanate of Kazan, started to ensue also in the Caucasus. Correspondingly, the Ottomans met with the Russians in the North Caucasus. After the second half of the 16th century, Özdemiroğlu Osman Pasha, one of the most brilliant figures in Turkish history, was the main actor of the Ottoman-Iranian struggle that

intensified in the Caucasus. In this study, evaluations were made about the results of Özdemiroğlu Osman Pasha's activities in the Caucasus rather than her political and military activities. Furthermore, it has been touched on the strategic importance of the Caucasus from mentioned period to present.

Keywords: Mount Qaf, Caucasus, Ottoman, Iran, Özdemiroğlu Osman Pasha

(*El-veledu sirru ebihi*) Çocuk babasının sırrıdır ¹

Giriş

Kafkasya, Karadeniz ile Hazar Denizi arasında yer alan ve birçok kesiminde yüksekliği 5.000 metreyi geçen zirvelere sahip Kafkas dağlarının kuzey ve güney yamaçlarının hinterlandına dahil olan bölgenin coğrafi adıdır. Halkın muhayyilesinde bu dağlar masal veya destanlardaki “Kafdağı” ile özdeşleştirilir. Kafkas dağlarının adı Arapça’da “*Cebel-i Elsine*” yani “*Dillerin Dağı*” olarak ifade edilmektedir. Arapların “*Mavera-i Kafkasya*”, Avrupalıların “*Transkafkasya*”, Rusların “*Zakafkasya*”, olarak adlandırdıkları bölge Türkçe’de “Kafkasötesi veya Kafkasberisi” olarak nitelendirilmektedir. Kafkas dağları bölgeyi açık biçimde kuzey ve güney olarak ayırmaktadır. İki kısım arasındaki irtibat, Hazar kıyısındaki Demirkapı (Kavimler Kapısı) ve orta alanda bulunan Daryol (Daryal) ve) adı verilen geçitler üzerinden sağlanmaktadır. Günümüzde, Kuzey Kafkasya, Karaçay-Çerkes, Kabartay-Balkar, Abhazya, Çeçen-İnguş, Dağıstan, Kuzey ve Güney Osetya cumhuriyetlerini içine alırken, Güney Kafkasya, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan Cumhuriyetleri ile Türkiye’de Ağrı, Kars, Ardahan şehirlerine İran’da da Tebriz’e kadar uzanmaktadır.² Ulu bir dağ silsilesi olan Kafkas dağların bölgenin fiziki coğrafya açısından şekillenmesinde esas faktör olmasının yanında beşeri özellikleri ve siyasi tarihi bakımdan şekillenmesinde de başat rol oynar. Başka bir ifade ile askeri faaliyetler açısından savunma, korunma

¹ Birçok hadis kitabında geçen bu hadis, Selaniki’nin’de tespitiyle adeta Özdemiroğlu Osman Paşa’yı tarif etmektedir. Selânikî Mustafa Efendi (Haz. Mehmet İpşirli), *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, 1, (1003-1008/1595-1600), (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., 1989), 75.

² Kenan Ziya Taş, “19.Yüzyılda Kafkasya’da Türkiye-İran Nüfuz Mücadelesi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 184 (Nisan 2002), 39; Sedef İlhan, *Kafkasya’dan Anadolu’ya Karaçay-Malkar Türkleri*, Dicle Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, (Diyarbakır, 2002), 1-3; B. Zakir Avşar, “Kafkasların Genel Değerlendirmesi”, *Yeni Türkiye*, 16 (Temmuz-Ağustos 1997), *Türk Dünyası Özel Sayısı*, 2, 1898; Ufuk Tavkul, “Tarihi ve Etnik Yapısıyla Kafkasya”, *Yeni Türkiye*, 16 (Temmuz-Ağustos 1997), *Türk Dünyası Özel Sayısı*, 2, 1898.

ve saklanma kolaylığı sağlarken, kültürel ve etnik bakımdan birbirinden bağımsız veya kopuk bir beşeri yapıyı ortaya çıkarmıştır. Bütün tarihinde Hazarlar dışında tek bir devletin ana yurdu olmamıştır.

Kafkasya'daki coğrafi vaziyetin ve tarihi hadislerin şekillendirdiği beşeri yapı söz konusu olduğunda günümüzde Çerkez(s) tabiri ön plana çıkmaktadır. Bu ifadenin umumileşmesi Osmanlı döneminin kabullerinin mirasıdır. Şöyle ki, Ahmet Cevdet Paşa tarihinde Kafkasya'daki hadiseleri nakledeken eserinde kullandığı başlık "*Çerkezistan Olayları*" adını taşır.³ Bugün ahali arasında Kuzey Kafkasya'daki bütün topluluklar "*Çerkez*" olarak nitelendirilmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre bu anlayışın yerleşmesinde ana sebep çarlık Rusya'sı tarafından 1864'te topluca sürgün edilmiş olmalarının yarattığı büyük acı ve dayanışma duygusudur.⁴

1. Osmanlıların Kafkasya ile İlk Münasebetleri ve Özdemiroğlu Osman Paşa

Osmanlıların Kafkasya ile ilk alakaları Karadeniz üzerinden ve dolayısı ile Kırım Hanlığı vasıtasıyla başlamıştı. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin doğuda İran (Safevi) ile giriştiği mücadelede Kafkasya önemli mücadele alanı haline geldi. Diğer yandan Osmanlılar Güney Kafkasya'da ilerlerken, Rusların Kazan Hanlığı'na hâkim olmalarından sonra Türkistan coğrafyasında başlayan Rus yayılcılığı, Kafkasya'da da kendini göstermeye başladı. Buna bağlı olarak Osmanlılar Kuzey Kafkasya'da Ruslarla karşı karşıya geldiler.⁵ 16. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Kafkasya'da şiddetlenen Osmanlı-İran mücadelesinin baş aktörü ise Özdemiroğlu Osman Paşa oldu.

Özdemiroğlu Osman Paşa, Türk tarihinin en parlak simalarından biridir. Osmanlı tarihçileri onu efsanevi Şehnâme kahramanlarına benzeterek övmüşlerdir. Selanikî onun hakkında, "*Sâbika Diyarbekir Beğlerbeğisi Özdemür Paşa Oğlu Osman Paşa ki şecâ'at ve şehâmetde ve ceng azmâlıkda Sâm u Nerîmân*

³ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet-Osmanlı Tarihi*, (Haz. Dünder Günday), (İstanbul, 1994), 2, 705.

⁴ John F. Baddaley, *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil*, çev. Sedat Özden, (İstanbul, 1989), 20; Suat İlhan, "*Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği*", *Türk Kültürü*, 424 (Ağustos 1997), 472; Nadir Devlet, "*Kuzey Kafkasya'nın Dünü Bugünü*", *Yeni Türkiye*, 16 (Temmuz-Ağustos 1997), Türk Dünyası Özel Sayısı, II, 1924;

⁵ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, (Ankara, 1990), 153 vd.

ve Rüstem ü İsfendiyâr idi” derken Tarihçi Naima da “*Özdemür Paşa Oğlu dedikleri, zamanının Rüstem’i ve tek kahramanıdır.*” sözleriyle övmektedir.⁶

Özdemiroğlu Osman Paşa ile ilgili bu yazıda onun özellikle Kafkasya’daki faaliyetleri özelinde siyasi askeri faaliyetlerinden ziyade sonuçları itibariyle değerlendirmelerde bulunulmuş ve Kafkasya’nın bahse konu dönemden günümüzü uzanan stratejik önemine temas edilmiştir.

Şurası açıktır ki, Osman Paşa’yı tarihte ön plana çıkaran husus onun kişisel özellikleri, başka bir ifade ile şahsiyetidir. Bu çerçevede onun kısa bir biyografisini hatırlamak yerinde olacaktır.⁷

Osman Paşa, aslen Dağıstanlı Mısır Çerkezlerinden Habeşistan beylerbeyi ve San’a fâtihi Özdemir Paşa⁸ ile Abbâsî hanedanından bir hanımın oğlu olarak 1527’de Mısır’da doğdu. Arşiv kayıtlarından anlaşıldığına göre çocuk denebilecek çağda çok erken yaşlarda askeri zümreye dahil olmuş, Mısır’da sancak beyliği ve hac emirliği vazifelerini üstlenmiştir(1560). Bilahare babasının yerine Habeş beylerbeyliği verildi. Bu görevde yedi sene kaldı ve buradaki Osmanlı idaresini sağlamlaştırdı. Yemen’deki Zeydî isyanlarının artması üzerine Yemen beylerbeyliğine getirildi (1568). Mısır Beylerbeyi Lala Mustafa Paşa ile Koca Sinan Paşa arasındaki rekabette Lala Mustafa Paşa’nın yanında durdu.⁹ Ancak bu rekabet Yemen’de Osmanlı hâkimiyetinin sarsılmasına sebep oldu. Mazul olarak 1570’de İstanbul’a döndü. Vezîriâzam Sokullu Mehmed Paşa, Koca Sinan Paşa’nın tesiriyle kendisine yüz vermedi. Ancak Lala Mustafa Paşa’nın tavassutuyla 1571’de Lahsâ beylerbeyliğine ertesi yıl de Basra’ya gönderildi. 1576 Yılında Diyarbekir beylerbeyliğine tayin edildi ve bu vazifede bir buçuk yıl kaldı.

⁶ *Tarih-i Selânikî*, 1, 118; Naîmâ Mustafa Efendi, çev. Zuhuri Danişman, *Naima Tarihi (Târih-i Naîmâ Ravzat el-Hüseyn fi hulâsat ahbâr el hâfikayn, Cild-i evvel)*, (İstanbul 1967), 108.

⁷ Özdemiroğlu Osman Paşa’nın geniş biyografisi için şu eserlere ayrıntıları için de bunların bibliyografyasından istifade edilebilir. Abdurrahman Şeref (Haz. Vehbi Günay), *Özdemiroğlu Osman Paşa*, (İzmir 2011); Reyhan Şahin Allahverdi, *Kafkas Fatih Özdemiroğlu Osman Paşa*, (İstanbul, 2017); Mustafa Eravcı, *Özdemiroğlu Osman Paşa*, (Ankara 2017).

⁸ Kenan Ziya Taş, “Özdemir Paşa”, *I. Uluslararası Osmanlı’nın Birinci Hâkimiyet Döneminde (m. 1517-1635) Yemen Sempozyumu 12-15 Mart 2015 Uşak Türkiye*, Edit. Mehmet Şeker vd., (İzmir 2016), 1-10.

⁹ Şerafettin Turan, “Lala Mustafa Paşa Hakkında Notlar ve Vesikalar”, *Bellekten*, 22/85-88 (Ankara 1958), 551-593. Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa’nın Hayatı Ve Siyasî Faaliyetleri (1520?-1596)*, (İstanbul 2012), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi.

Lala Mustafa Paşa, Osmanlılar ile İran arasında 1578'de başlayan savaşa serdar tayin edilince Osman Paşa'ya Dağıstan ve Şirvan ve beylerbeyliğini teklif ederek onu sefere çağırıldı. Herhangi bir resmi vazife tevdi edilmediği halde sadece Lala Mustafa Paşa'nın daveti ile maiyetiyle beraber Erzurum'da orduya katıldı. Bundan sonra Osman Paşa'nın destansı kahramanlığı ve buna bağlı olarak şöhretini artıracak dönem başlamış oldu. Safeviler üzerine ordu ile beraber Erzurum'dan ileri harekâta geçti. Çıldır ve Koyungeçidi muharebelerinin kazanılmasında önemli rol oynadı. Böylece Dağıstan, Gürcistan ve Şirvan yolunun açılması sağlandı. Lala Mustafa Paşa, kışlamak için Erzurum'a çekildiğinde Osman Paşa'ya vezir rütbesi vererek, Şirvan ve Dağıstan beylerbeyi tayin etti. Osmanlı ordusunun çekilmesi üzerine karşı harekete geçen Safeviler Şamahı'yı geri aldı. Bir süre sonra Kırım hanlığından gelen asker desteği ile Safevileri Şamahı ve Şirvan'dan tamamen çıkardı. Osmanlı hâkimiyetini sağlamlaştırmak için Hazar Denizi'nde kaptanlık ihdas ettirerek bir donanma kurdurdu. Bundan sonra Osman Paşa bütün kuvvetlerini Trans-Kafkasya'nın kilidi olan Derbent'te topladı. Ancak İran seferi için Lala Mustafa Paşa'nın yerine Koca Sinan Paşa'nın tayin edilmesi ve onun işi ağırdan alması Osman Paşa'yı zor durumda bıraktı. Silistre sancak beyi Yakub Bey kumandasında bir askeri birlik Kırım üzerinden Derbent'e Osman Paşa'ya katıldı. Ancak cephenin acemisi olduğu için şahsi bir saldırıda hayatını kaybetti. Bu defa Osman Paşa Safevi ordusu üzerine yürüdü. Dört gün geceli gündüzlü devam eden savaş, geceleri meşaleler yakılarak devam ettiğinden "Meşaleler Savaşı" olarak adlandırıldı. Neticede Osman Paşa büyük bir zafer kazanarak Şamahı'ya girdi (1583). Beş yıllık Kafkasya macerasında çok büyük emek ve gayretleri neticesinde Safevilerin Kafkasya'daki varlıkları sona erdi. Padişah III. Murad'ın talebiyle Kafkasya'dan ayrılan Osman Paşa, Kafkasya harekâtında yardımcı olmayan Kırım Hanı II. Mehmed Giray'ın yerine İstanbul'da olan kardeşi İslâm Giray'ı Kırım tahtına çıkarmak için Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'nın da Karadeniz'den desteği ile harekete geçti. Sonunda Mehmed Giray yakalanıp idam edildi yerine İslâm Giray tahta oturdu.

Padişahın arzularını yerine getirmiş muzaffer bir komutan ve zor ve uzak coğrafyaların fatihi hasletleriyle İstanbul'a döndü. Onun bu halini çekemeyen vezirler çeşitli dedikodularla onu yıpratıp gözden düşürmeye çalıştılsa da

muvaffak olamadılar. Padişah III. Murad'ın huzuruna çıkan Osman Paşa, Siyavuş Paşa'nın yerine veziriazam tayin edildi (1584).

Göreve gelir gelmez, Kırım hanları arasındaki iktidar mücadelesinin halledilmesi konusunda görevlendirildi. Kendisi kışı Kastamonu'da beklerken Bosna Beylerbeyi Ferhad Paşa'yı Sinop üzerinden Kırım'a göndererek karışıklıkları önledi. Kırım meselesinin çözülmesinden sonra İran seferi için görevlendirildi (1585). Kastamonu'dan ayrılarak Tebriz'e doğru harekete geçti, Ancak bu esnada oldukça hasta idi ve çoğu kere tahtırevan üzerinde gitmek zorunda kalıyordu. Tebriz önlerinde Safevilerin direnişinin kırılmasından sonra şehre girdi. Ancak hastalığının ilerlemiş olması sebebiyle sahadaki kontrolü zaafa uğrayınca birçok karışıklıklar ortaya çıktı. Hastalığı ilerleyince Tebriz'den ayrıldı, Şenbigazan' geldiğinde burada vefat etti. Ömrünü hep uzak serhadlerde vazife aşkıyla gönüllü olarak geçirmiş, hasta halinde bile vazifeden geri durmamıştı. Vefatında annesi ve güzelliği dillere destan olan hanımı Mihridil ve kızı İstanbul'da hayatta idi. Cenazesi kendisi kadar meşhur siyah atı Kaytas ters eyerlenerek üzerine kondu, vasiyeti üzerine Diyarbakır'daki türbesine defnedildi.

Türbesi ve kitabesi şöyledir:

Budur Sultan Murad Han'ın veziri

Ki feth oldu elinde mülk-i Şirvan

Yedi yıl terk-i taht etti elinden

Hudabende Muhammed Şah-ı İran

Tatar Han oldu asi Padişah

Anın ref'i olundu buna ferman

Koyup Şirvan'ı gitti asi Han'e

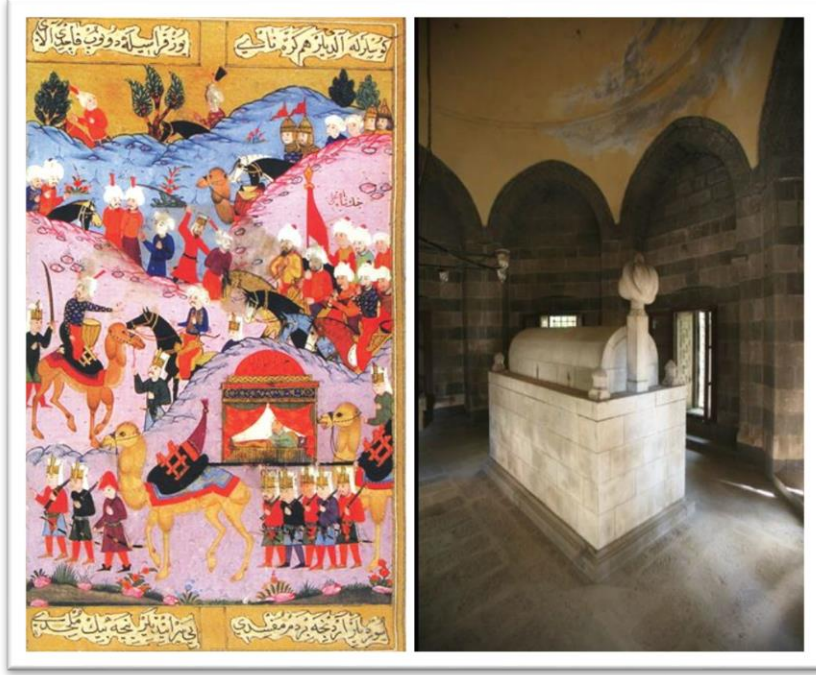
Kesüb başın yerine dikti bir han

Dönüb Tebriz'i aldı oldu tarih

Cihanda nam koydu göçtü Osman

(h.993=m.1585)¹⁰

¹⁰ Şevket Beysanoğlu, *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi*, (Ankara 1996), 2, s. 599-604.

Resim 1: Osman Paşa'nın cenazesinin nakli ve mezarı

Sonuç

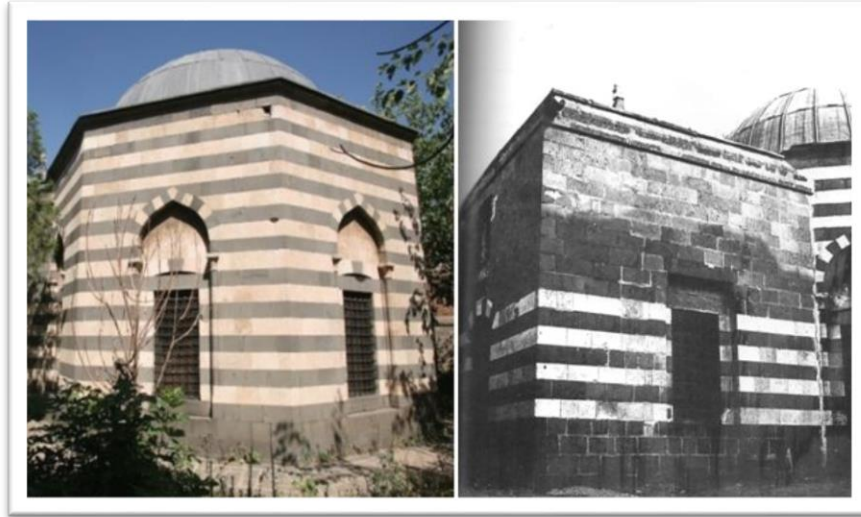
Özdemiroğlu Osman Paşa, döneminin en büyük ve haklı olarak en meşhur askeri komutanlarından biridir. Çocuk sayılacak yaşta devlet hizmetine girip en üst makama kadar çıkmış, bulunduğu bütün rütbe ve makamlarda vazifesini hakkıyla yerine getirmiş, mükemmel bir devlet adamıdır. Halife Hz. Osman'ın adını almış olması sebebiyle Safevilerce hoş karşılanmamış, hoşnutsuzluklarını ifade etmek üzere onu "Adı Yaman" olarak anmışlardır. Onun, padişah III. Murad nezdindeki itibarı ve gördüğü rağbet ve iltifat çok fazla kimseye nasip olmamıştır.¹¹ Bu yüzden dönemin ümerasının kıskançlığını üzerine celp etmiştir. Afyon müptelası olduğuna dair asılsız rivayetler yaymışlar ve bu sebeple vezir olamayacağını iddia etmişlerdir.¹²

¹¹ III. Murad'ın huzuruna çıkan Özdemiroğlu Osman Paşa ve padişahın "Safâ geldin Osman!" nidasıyla karşılanır. Kafakıyadaki faaliyetlerini uzun uzun padişaha naklettiğinde sık sık Sultan Murad'ın, "aferîn, berhudâr ol Osman!" şeklinde iltifatlara muhatap olur. Padişah başındaki sorgucu ve hançerini Osman Paşa'ya takar ve kendisine "İki cihanda yüziün ak olsun! Allah senden râzı olsun. Dünyalar durdukça durasın" diye dua eder. Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (İstanbul 1965), 76.

¹² Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 77.

Sonuç olarak, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın ecdad yurdu olan Kafkasya'da Osmanlı'nın hâkim olması için bir ömür harcadı. Ama ne yazık ki, ondan sonra Osmanlı Devleti Kafkasya ile ciddi olarak ilgilenmedi veya pek çok dahili ve harici sebebe bağlı olarak öncelikli ilgi sahalarının dışında kaldı. Zaten Özdemiroğlu'ndan sonra da Kafkasya ile ilgilenecek kendisi gibi liyakat ve vasıfta başka bir devlet adamı da gelmedi. Osmanlı devleti Balkanlardaki kayıplarına paralel olarak Kafkasya'da da kayıp vermeye devam etti. Zamanında iç deniz hüviyetinde olan Karadeniz'de kontrolü zaafa uğramaya başladı. Nihayet Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan 1774 tarihli Küçük Kaynarca antlaşmasından sonra Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilince Osmanlı Devleti Kafkasya üzerine daha dikkatle eğilmeye başladı. İdari bakımdan Kırım'ın mülhakatından sayılan Kuzey-batı Kafkasya'yı merkeze bağlamaya çalıştı. Kırım'ın kaybından sonra Kafkasya'nın bütününde ise din faktörü ağırlıklı olarak kullanılmaya başlandı. İslâmiyetin ortaya çıkışına nazaran oldukça geç bir devre sayılabilecek bölgedeki İslamlaşma, Osmanlı Devleti için kendi siyaseti istikametinde kullanılabilecek çok mühim bir fonksiyon icra etme kabiliyetine sahipti.¹³ Ancak ilerleyen yıllarda büyük güçlerin devre girmesiyle Osmanlı'nın Kafkasya' üzerinde hakimiyeti gittikçe ortadan kalktı.

Resim 2: Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Türbesini eski ve yeni hali

¹³ Kenan Ziya Taş, "19.Yüzyılda Kafkasya'da Türkiye-İran Nüfuz Mücadelesi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 184 (Nisan 2002), 41.

Kaynakça

- Ahmet Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet-Osmanlı Tarihi*. 2. Cilt. (Haz. Dünder Günday), İstanbul, 1994.
- Allahverdi, Reyhan Şahin. *Kafkas Fatihî Özdemiroğlu Osman Paşa*. İstanbul, 2017.
- Avşar, B. Zakir. "Kafkasların Genel Değerlendirmesi". *Yeni Türkiye* 16, (Temmuz-Ağustos 1997), Türk Dünyası Özel Sayısı, 2. Cilt.
- Baddaley, John F. *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil*. Çev. Sedat Özden, İstanbul, 1989.
- Beysanoğlu, Şevket. *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi*. Ankara 1996, 2. Cilt. 599-604.
- Danişman, Zuhuri. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul 1965.
- Devlet, Nadir. "Kuzey Kafkasya'nın Dünü Bugünü". *Yeni Türkiye* 16 (Temmuz-Ağustos 1997), Türk Dünyası Özel Sayısı, 2. Cilt.
- Eravcı, Mustafa. *Özdemiroğlu Osman Paşa*. Ankara 2017.
- İlhan, Sedef. *Kafkasya'dan Anadolu'ya Karaçay-Malkar Türkleri*. Dicle Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2002.
- İlhan, Suat. "Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği". *Türk Kültürü*, 424 (Ağustos 1997).
- Kurat, Akdes Nimet. *Türkiye ve Rusya*. Ankara, 1990.
- Naîmâ Mustafa Efendi. (Çev. Zuhuri Danişman), *Naima Tarihi (Târih-i Naîmâ Ravzat el-Hüseyn fî hulâsat ahbâr el hâfikayn, Cild-i evvel)*. İstanbul 1967.
- Önal, Ahmet. *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı Ve Siyasî Faaliyetleri (1520?-1596)*. İstanbul 2012, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi.
- Selânikî Mustafa Efendi. (Haz. Mehmet İpşirli), *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*. 1. Cilt, (1003-1008/1595-1600), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., 1989, 75.
- Taş, Kenan Ziya. "19.Yüzyılda Kafkasya'da Türkiye-İran Nüfuz Mücadelesi". *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 184 (Nisan 2002).

Taş, Kenan Ziya. Masal Ülkesinin Kahramanı:
Kafkasya ve Fatih Özdemiroğlu Osman Paşa.

Taş, Kenan Ziya. "Özdemir Paşa". *I. Uluslararası Osmanlı'nın Birinci Hâkimiyet Döneminde (m. 1517-1635) Yemen Sempozyumu 12-15 Mart 2015 Uşak Türkiye*, Edit. Mehmet Şeker vd., İzmir 2016.

Tavkul, Ufuk. "Tarihi ve Etnik Yapısıyla Kafkasya". *Yeni Türkiye*, 16 (Temmuz-Ağustos 1997), *Türk Dünyası Özel Sayısı*, 2. Cilt.

Turan, Şerafettin. "Lala Mustafa Paşa Hakkında Notlar ve Vesikalar". *Bellekten*, 22/85-88 (Ankara 1958), 551-593.